

Paweł Garbuzik

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego w Kielcach

WARTOŚĆ DIALOGU W EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

STRESZCZENIE

Bardzo ważne i odpowiedzialne zadanie dla współczesnego systemu kształcenia, którego celem jest przygotowanie społeczeństwa do nowych wyzwań, stanowi dziś współpraca z przedstawicielami odmiennych kultur globalnego świata. Działanie to polega na budowaniu kultury globalnej, na pogłębianiu własnej tożsamości jednostek, grup i społeczności przez propagowanie postaw tolerancji i dialogu, gdyż mimo związanych z globalizacją tendencji do upodabniania się i ujednolicania ludzi z różnych zakątków świata, nasze działania i wybory są determinowane przez historię, tradycję i kulturę, w których zostaliśmy wychowani i dorastaliśmy. To właśnie edukacja międzykulturowa zawiera w sobie immamentnie dialog, dzięki któremu tworzy się kultura, która powstaje w kontakcie z innymi. To dialog jest podstawą wszelkiej kultury i dialog jest też drogą do współistnienia kultur, a edukacja międzykulturowa i dialog to służba na rzecz godności człowieka.

Słowa kluczowe:

wielokulturowość, edukacja, dialog, tolerancja, porozumienie, odmiennność, komunikacja, system kształcenia, kształcenie, cywilizacja.

Na przestrzeni wieków ludzkość przeszła wielką ewolucję. Przez stulecia różnorodne kultury wzajemnie się wypierały, zwalczały, dążyły do dominacji i ekspansji, a pojedyncze działania skierowane na wzajemne zrozumienie były nieskuteczne. Na drodze stawały ideologie, różnice polityczne, ekonomiczne, religijne, językowe, rasowe czy chociażby obyczajowe lub historyczne. Brak dialogu i zrozumienia odmienności prowadził do uproszczonych, stereotypowych wyobrażeń o innych, tzw. „obcych”, występowania różnego rodzaju przejawów niechęci kulturowej, co skutkowało postrzeganiem innych kultur jako gorszych, mniej wartościowych. Na tle ścierania się tych różnic dochodziło wielokrotnie do konfliktów, sporów

i wojen. Jednakże tempo przemian nigdy wcześniej nie było tak znaczące i szybkie jak obecnie. Proces globalizacji, zanikania granic, integracji państw Europy, wzrastania liczby wieloetnicznych społeczności i problemów wielokulturowości państw czy unifikacji w gospodarce i współwystępowania odmiennych wartości w obrębie jednego organizmu państwowego powodują, iż odbicie tych zjawisk w społeczeństwie ma ścisły związek z systemem edukacji. Współczesna szkoła i proces kształcenia winny przygotowywać młodego człowieka do życia i funkcjonowania w szybko zmieniającej się rzeczywistości. Procesy te stawiają istotne zadania nie tylko w dziedzinie wychowania i uspołecznienia, ale także w postaci kształtowania postaw tolerancji, dialogu w warunkach wielokulturowości. Ponadto ich celem jest przygotowanie społeczeństwa do nowych wyzwań, które nie polegają tylko na budowaniu kultury globalnej, ale na pogłębianiu własnej tożsamości jednostek, grup i społeczności przez propagowanie postaw wzajemnego dialogu, zrozumienia i współdziałania.

Wielokulturowość jest konsekwencją rozwoju oraz cywilizacyjnych zmian, wymianą doświadczeń i kształtowaniem tożsamości. K. Karwowski¹ zauważa, iż w Polsce sytuacja dotycząca postrzegania i rozumienia wielokulturowości jest skomplikowana, gdyż istnieją głęboko zakorzenione uwarunkowania historyczne i cywilizacyjne, odwołujące się często do niekorzystnych tendencji, dlatego też konieczne staje się odnajdywanie elementów łączących ze sobą poszczególne grupy narodowe i mniejszości.

Coraz częściej jednak zauważa się, że wielokulturowość to więcej niż uczenie się o innych czy szkolna wiedza pozwalająca zrozumieć odmienne kultury. Dotyczy nie tylko przedstawicieli różnych kultur, ale również osób z naszego kręgu kulturowego, które preferują inny styl życia czy funkcjonują na marginesie społecznym. „Droga do kultury prowadzi przez pogłębienie intensywności osobowego życia, potwierdzanie samym sobą spełnianych czynności i głoszonych poglądów oraz czerpanie ze świata wartości, a osiągnięcie kultury wyraża się w stylu osobowego życia, stosunku człowieka do siebie samego i do innych ludzi, wykonywanej pracy, wrażliwości na prawdę i piękno, odczuciu powagi życia”².

Edukacja powinna wyrażać zgodę na wielość stanowisk, odrzucać uogólnienia, uprzedzenia i stereotypy oraz jedną niepodważalną, uniwersalną prawdę o świecie. Jak przekonuje J. Schmid³, taki sposób nauczania nie może przekazywać gotowych wzorców myślenia czy postępowania, lecz powinien

¹ K. Karwowski, *Jedność w różnorodności*, „Edukacja i Dialog”, 2006, nr 4, s. 38.

² B. Suchodolski, *Pedagogika kultury*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 550.

³ J. Schmid, *Dialog w edukacji międzykulturowej*, „Edukacja i Dialog”, 2004, nr 8, s. 42.

uczyć otwartości, samodzielności, tolerancji i odpowiedzialności. „W wyniku działań edukacyjnych ludzie podlegają zmianom, kształtują swoją osobowość oraz przygotowują się do lepszego współistnienia w otaczającym świecie”⁴. J. Nikitorowicz⁵ podkreśla, iż przed edukacją stoją istotne wyzwania i działania obejmujące między innymi czynności związane z:

- kształtowaniem umiejętności rozwiązywania istotnych problemów współczesności, związanych z życiem w dynamicznie zmieniającym się społeczeństwie oraz konstruktywnym radzeniem sobie z trudnościami, znoszeniem i pokonywaniem porażek;
- kształtowaniem umiejętności kontaktu interpersonalnego, kreowania więzi grupowych, rozumienia siebie i innych, negocjacji i dialogu, kształtowaniem postaw solidarności wewnątrzgrupowej i integracji z innymi, postaw kreujących wspólnoty oparte na zrozumieniu i tolerancji;
- zdobywaniem wiedzy o własnym regionie, realizacją celów wspólnot lokalnych i regionalnych, przekazywaniem wzorów i norm kulturowych, kształtowaniem umiejętności kultywowania dziedzictwa kulturowego przodków;
- przygotowaniem do życia w pluralizmie kulturowym i światopoglądowym, realizacją celów i obowiązków wynikających z przynależności do określonej społeczności, kształtowaniem i utrwalaniem tożsamości z jednoczesnym kreowaniem postawy otwartości na odmienność;
- nabywaniem przez jednostki i grupy kapitału społecznego i kulturowego obejmującego wiedzę i kompetencje kulturowe i społeczne, umiejętności zawodowe oraz gotowość do interakcji z innymi;
- przygotowaniem do życia w nowoczesnym, dynamicznym, otwartym społeczeństwie, pluralistycznym kulturowo, przestrzegającym prawa wszystkich jednostek i grup etnicznych, narodowych, religijnych i innych.

We współczesnej edukacji powinna być realizowana idea jedności, jedna z podstawowych zasad edukacji międzykulturowej. Edukacja międzykulturowa, której fundamentem są różnice, składa się z dwóch pojęć: kultury i edukacji, i jest specyficznym sposobem ujmowania kultury w pedagogice, w tym także w procesie wychowania i edukacji. To właśnie edukacja międzykulturowa ma spowodować rozumienie odmienności i różnorodności kulturowej współczesnych społeczeństw – od subkultur we własnej społeczności aż po kultury odległych społeczeństw, przygotowanie do interakcji.

⁴ W. Horyń, *Kształtowanie odpowiedzialności jako jedno z zadań edukacyjnych*, [w:] *U podstaw dialogu o edukacji*, red. A. Karpińska, Białystok 2003, s. 70.

⁵ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 195.

Edukacja międzykulturowa w ujęciu J. Nikitorowicza⁶ to dyscyplina, która nie tylko przywraca i utrwala ducha współpracy i równowagi, ale także odbudowuje i kreuje mechanizmy współpracy. Edukacja ta za J. Nikitorowiczem⁷ powinna wspierać jednostki i grupy w kreowaniu procesu kształtowania tożsamości, od tożsamości osobowej, rodzinnej, lokalnej, społecznej, kulturowej, regionalnej, poprzez narodową do europejskiej, światowej, globalnej przez:

- kształtowanie świadomości o równości wszystkich kultur, przygotowanie jednostek, niezależnie od pochodzenia, wyznania religijnego i kultury, do pokojowego życia w społeczeństwie pluralistycznym;
- kształtowanie postaw otwartych i tolerancyjnych, szanujących odmienność, wyrzekających się poczucia wyższości na rzecz dialogu;
- wdrażanie do dostrzegania odmienności i postrzegania jej jako ciekawej, wzbogacającej i inspirującej;
- uświadamianie własnej tożsamości kulturowej, zwiększanie poczucia własnej wartości, bezpieczeństwa i samoakceptacji;
- kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów związanych z uprzedzeniami i negatywnymi stereotypami.

W edukacji międzykulturowej wykorzystywane są aktywizujące metody nauczania, oddziałujące na intelekt, emocje i zachowania. Służą one pogłębianiu przemyśleń jej odbiorców, pracy nad zachowaniami, zmianom sposobu postrzegania innych, różniących się od nas osób. Ponadto należy respektować potrzeby wynikające ze szczególnych możliwości intelektualnych i emocjonalnych oraz stosować w pracy pedagogicznej obserwację, indywidualizację, nieuleganie stereotypom, budowanie prawidłowych relacji z uczniami i wychowanie do sukcesu. Właściwy dobór metod nauczania jest jednym z warunków skutecznego realizowania edukacji międzykulturowej, która jest pomostem do integracji. Ponadto, za P. P. Grzybowskiem⁸, możemy również wyróżnić reguły edukacji międzykulturowej, które są istotne dla rozwoju dzieci i młodzieży, w tym przede wszystkim rozwoju społecznego i emocjonalnego jednostki, kształtowania procesu komunikacji, umiejętności

⁶ J. Nikitorowicz, *Wychowanie uwrażliwiające na inność w warunkach wielokulturowości*, [w:] *Pedagogika społeczna. Debata*, t. 2, red. E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007, s. 249.

⁷ Tenże, *Spotkanie i dialog kultur – wymiar edukacji międzykulturowej*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna: konteksty edukacji międzykulturowej*, red. J. Nikitorowicz, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok, 2001, s. 101.

⁸ P. P. Grzybowski, *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008, s. 67-68.

tworzenia i podtrzymywania relacji interpersonalnych, a także dla przezwyciężenia barier poprzez:

- konstruowanie interakcji na zasadzie równorzędności (równouprawienie);
- uświadomienie, że nabywanie tożsamości to skomplikowany proces komunikacji międzyludzkiej, którego przedmiotem działania jest sytuacja, a podmiotem jednostki charakteryzujące się różnymi orientacjami życiowymi, potrzebami oraz nabytym doświadczeniem i dziedzictwem kulturowym;
- znajomość potrzeb jednostki, jej indywidualnych parametrów rozwoju, zainteresowań, zamiłowań, kondycji umysłowej, fizycznej, emocjonalnej, jej usytuowana w kulturze rodzinnej i lokalnej;
- operowanie w praktyce wiedzą o aktywności jednostki jako podmiotu działającego, o sposobach jej realizowania się w warunkach interakcji dwu- lub wielopodmiotowej;
- umożliwienie poznania twórczych możliwości jednostki i ich realizowanie, reagowanie uczuciem, myślą na różnicowane bodźce, zachowania, sytuacje;
- zapewnienie prawa do swobodnego wyboru zadań z wielu ofert i szukania różnych możliwych sposobów ich realizacji, a także prawa do decyzji oraz własnej, subiektywnej oceny pracy i osiągniętego wyniku;
- stwarzanie klimatu zrozumienia i komfortu psychicznego.

W kontekście edukacji międzykulturowej niezwykle istotnym elementem jest opanowanie umiejętności dialogu, który implikuje zrozumienie, ugodę, współistnienie. Dialog jest podstawą wszelkiej kultury, jest też drogą do współistnienia kultur. Dialog nie pomiędzy państwami, lecz pomiędzy narodami i ludźmi to jedna z pewniejszych dróg do wzajemnego rozumienia i akceptacji. „Dialog stanowi najbardziej dojrzałą i pełną formę kontaktów międzyludzkich. Prawdziwy, autentyczny dialog może wyrosnąć tylko na podłożu właściwych relacji interpersonalnych”⁹. Fundamentem dialogu jest założenie, że istnieją wartości wspólne dla wszystkich kultur i narodów, np. solidarność ludzka, wartość życia. Głębokie podziały w krajach i na całym świecie powodują, że często zapominamy o solidarności ludzkiej, lecz łamanie praw człowieka i obywatela, zabójstwa i przestępstwa muszą nam o niej przypominać. Dlatego też potrzebna jest nam zmiana mentalności. Od młodości trzeba wpajać postawę szacunku do innych, a szacunek wymaga wie-

⁹ M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008, s. 13.

dzy. Poznanie musi dokonywać się w praktyce w miejscach spotkania ludzi różnych kultur tak, aby dzieci i młodzież otrzymywały wiedzę niezbędną do rozpoznawania i zrozumienia różnic, które stanowią fundament wielokulturowości. Ważnym elementem w nauce dialogu jest osobiste znaczenie, bliskość, użyteczność wiedzy, możliwość osobistego zaangażowania i stopień samodzielności wykonywania działań, w których występują. Dostrzeżenie, że współpraca, zrozumienie i dialog przynoszą korzyści, uczy wysoko cenić te wartości oraz powoduje, że nauka poprzez interakcje osób, a także środowiska okazuje się bardziej skuteczna i efektywna.

Dialog polega na „stałej gotowości i dążeniu poprzez rozmowę do zrozumienia innych ludzi, zbliżenia się do nich i w miarę możliwości współpracy z nimi”¹⁰. Dlatego też idea dialogu jest immanentnie zawarta w edukacji, która obejmuje wzajemne wpływy i oddziaływania jednostek i grup ludzkich, wykorzystuje siły i możliwości natury i kultury, doświadczenia i umiejętności jednostek i grup, pozwala stawać się w pełni świadomymi i twórczymi, zdolnymi do aktywnej samorealizacji. Dialog to także docenienie wartości własnej kultury, ale i dostrzeżenie mankamentów tej kultury oraz wartościowych elementów innych kultur. Definicja zawarta w *Białej księdze dialogu międzykulturowego* stanowi, że jest to: „otwarta i pełna szacunku wymiana poglądów między osobami lub grupami mającymi różne pochodzenie etniczne, kultury, religie, języki i dziedzictwo. Dialog międzykulturowy wymaga swobody i umiejętności słuchania zdań innych ludzi”¹¹. W procesie dialogu międzykulturowego, a więc naszej codziennej komunikacji, wszelkie uwarunkowania kształtujące naszą osobę stają się niezwykle ważne.

Celem dialogu międzykulturowego jest więc rozwinięcie głębszego zrozumienia dla różnych poglądów i praktyk, zwiększenie uczestnictwa i wolności dokonywania wyborów życiowych, równości i szacunku dla ludzkiej godności, pobudzanie procesów twórczych oraz promowanie możliwości ludzi i społeczeństw do wzrostu i transformacji poprzez pełen szacunku dialog z innymi. Zetknięcie kultur często w wyniku braku dialogu i odpowiedniej wiedzy powoduje radykalizację, zamknięcie się kultur na siebie lub prowadzi do biernego i bezkrytycznego upodobania do obcych kultur i tym samym przyjęcia ich elementów i wartości, często tych najmniej istotnych.

Niestety, do dziś nie znaleziono skutecznego rozwiązania dla współistnienia różnych kultur czy narodów – współlistnienie czy współpraca jest

¹⁰ W. Cynarski, *Proces globalizacji. Dialog kultur czy konflikt wartości?*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów 2002, s. 133.

¹¹ *White Paper on Intercultural Dialogue, Living Together as Equals*, Council of Europe, Strasbourg 2008, s. 10.

złudna i wcześniej czy później powstają napięcia i konflikty. Bezustannie rodzą się pytania: Jak daleko sięga prawo do „inności” w kraju, którym żyjemy i funkcjonujemy? Gdzie są granice tolerancji i otwartości?

Idea edukacji międzykulturowej z jednej strony jest efektem zauważenia i nadania znaczenia zjawiskom różnorodności kulturowej, uznania kompetencji kulturowych, skutkiem migracji, bezpośredniej komunikacji, modernizacji, styku kultur, z drugiej stanowi wyzwanie i szczególne zadanie edukacyjne: istnieje potrzeba i konieczność wzajemnego poznania, zrozumienia i porozumienia, komunikacji, interakcji, współpracy i współdziałania w różnych dziedzinach życia w „globalnej wiosce”. Edukacja międzykulturowa przede wszystkim ma uczyć mediacji i rozwiązywania konfliktów. Skutkiem edukacji międzykulturowej ma więc być dynamizacja społeczno-kulturowa różnych grup, wzajemne poznanie, zbliżenie i integracja, z zachowaniem własnej odrębności. Edukacja międzykulturowa to przede wszystkim edukacja umożliwiająca kształtowanie postaw i umiejętności kontaktu z innymi oraz świadomej solidarności międzyludzkiej. Edukacja międzykulturowa i dialog mają być służbą na rzecz godności człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Cynarski W., *Proces globalizacji. Dialog kultur czy konflikt wartości?*, Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie, Rzeszów 2002.
- [2] Grzybowski P. P., *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008.
- [3] Horyń W., *Kształtowanie odpowiedzialności jako jedno z zadań edukacyjnych*, [w:] *U podstaw dialogu o edukacji*, red. A. Karpińska, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2003.
- [4] Karwowski K., *Jedność w różnorodności*, „Edukacja i Dialog”, 2006, nr 4.
- [5] Nikitorowicz J., *Spotkanie i dialog kultur – wymiar edukacji międzykulturowej*, [w:] *Kultury tradycyjne a kultura globalna: konteksty edukacji międzykulturowej*, red. J. Nikitorowicz, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2001.
- [6] Nikitorowicz J., *Wychowanie uwrażliwiające na inność w warunkach wielokulturowości*, [w:] *Pedagogika społeczna. Debata*, t. 2, red. E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007.
- [7] Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, WAIp, Warszawa 2009.

- [8] Schmid J., *Dialog w edukacji międzykulturowej*, „Edukacja i Dialog”, 2004, nr 8.
- [9] Suchodolski B., *Pedagogika kultury*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Fundacja Innowacja, Warszawa 1993.
- [10] Śnieżyński M., *Sztuka dialogu*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2008.
- [11] *White Paper on Intercultural Dialogue, Living Together as Equals*, Council of Europe, Strasbourg 2008.

THE VALUE OF INTERCULTURAL DIALOGUE IN EDUCATION

ABSTRACT

Over the centuries, mankind has undergone a great revolution, but not before the pace of change was not as deep and fast as it is now. The process of globalization, the disappearance of borders, integration of the countries of Europe, the growing number of multi-ethnic states that the process of unification in the economy and the occurrence of different values underlines the importance of multiculturalism. For centuries, different cultures mutually displaced, destroy, seek to dominate and expansion and single action aimed at mutual understanding were not effective. But a different world is possible. Lead to a different way in the economy, politics but also and above all in the culture. And it is intercultural education has lead to the understanding of cultural differences – from the subcultures in their own communities to the culture of remote communities, prepare to interact and strengthen their own identity. Cooperation with representatives of the different cultures of the global world is a very important and responsible task for the modern system of education aimed at preparing the public to new challenges. They consist in building a global culture, to deepen their own identity of individuals, groups and communities by promoting tolerance and dialogue, because of globalization, despite the trend towards integration and unification of people from all over the world, our actions and choices are determined by history, tradition and the culture in which we were raised and grew up. Intercultural education includes a dialogue, so that creates a culture that results in contact with others. This dialogue is the basis of all culture and dialogue is a way to co-existence of cultures and intercultural education and dialogue is a service to the dignity of man.

Keywords:

multiculturalism, education, dialogue, tolerance, understanding, diversity, communication, education system, civilization.